

УДК: 343.9.02	DOI: 10.7251/BPGBL1215039S	Прегледни рад
---------------	----------------------------	---------------

Доц. др Миле Шикман*

Апстракт: Организовани криминалитет постао је “популарна” тема, коју данас подједнако користе новинари, политичари, научници, али и практичари (судије, тужиоци, полицијски службеници). Док једни сензационалистички “разоткривају” “мафије” и криминалне активности, други се “заклињу” у “борбу” против тог “друштвеног зла”, а трећи некритички прихватају једно или друго становиште и “објашњавају” ову појаву. Због тога и не чуде контроверзе и интриге које прате ову појаву, па чак поједностављено и банализовано схватање овог, и те како друштвено опасног, криминалног феномена. Заправо, одсуство објективног научног приступа детерминише наше “знање” о организованом криминалиту, које се креће од устаљеног мита и стереотипа, до преувеличавања и претјеривања. Такав приступ итекако условљава (не)разумијевање организованог криминалитета, његове етиолошке и феноменолошке димензије, што је у директној повезаности са инкриминасањем наведених понашања као кривичних дјела. То значи да се кривичноправна реакција на организовани криминалитет може сматрати условљеном схватањем овог феномена јер само на тај начин може се дефинисати правна садржина тог феномена. Најбољи примјер јесу инкриминације понашања које сматрамо организованим криминалитетом, које су и даље нејасне, непрецизне, неусклађене, таутолошки одређене, што свакако отежава супротстављање овом криминалном феномену. Дакле, с једне стране имамо “масовну” употребу термина организовани криминалитет (организовани криминал, мафија, подземље), док с друге стране имамо дефицит објективних знања и јасне, прецизне, усклађене норме. Како би се избјегли наведени проблеми, потребно је организовани криминалитет схватати као злочин у правном смислу (кршење норми кривичног права), а његову инкриминацију одредити на такав начин који ће омогућити исправну примјену на конкретне случајеве.

Кључне ријечи: организовани криминалитет, злочин, кривично право, кривично дјело.

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; email: nacelnik@education.muprs.org

УВОД

Организовани криминалитет, као и остали облици криминалитета, јесте друштвено негативна и санкционисана појава, те представља изражен изазов не само унутрашњој, већ и глобалној безбједности, и јавља се не само као кривичноправни, већ и као глобални безбједносни проблем, с обзиром на његову транснационализацију (Шикман, 2011). Организовани криминалитет је у посљедњих 25 година постао глобална пријетња и достигао је макроекономске димензије: незаконитаробопотиче из једног континента, тргује се преко другог, а продаје на тржишту трећег. Организоване криминалне групе су данас транснационални проблем: пријетња међународној безбједности, али и безбједности националних држава, посебно у сиромашним и конфликтима оптерећеним земљама (UNDOC, 2010a). Наиме, организовани криминалитет подстиче корупцију, инфилтрира се у легалан бизнис, утиче на политичке односе, омета развој држава, али и подрива владавину права, оснаживањем оних који раде мимо закона: нарко картели шире насиље у Централној Америци; на Карибима, у Западној и Централној Африци, те југоистоку Азије организоване криминалне групе наносе штету природним ресурсима нелегално тргујући дивљим животињским врстама и биљним свијетом; кријумчарење мигрантима и трговина људима се проширила у Источној Европи колико и у Југоисточној Азији и Латинској Америци; у многим урбаним центрима власти су изгубиле контролу над организованим криминалним групама; високотехнолошки криминалитет угрожава виталну инфраструктуру и безбједност државе, али и наноси штету грађанима крађом идентитета и преварама путем интернета; пирати из најсиромашнијих земаља свијета (на Рогу Африке) врше отмице и траже откупе за бродове најбогатијих земаља; кријумчарењем и нелегалном трговином фалсификованом робом подрива се легална трговина и слобода тржишта; све више је присутно праће новца у неконтролисаним економским секторима, путем корумпираних банкарских сектора широм свијета, итд (UNDOC, 2010a)¹.

1 Процјене Уједињених нација указују да више од 70.000 људи годишње само у Европи буду жртве трговине људима ради вршења проституције, при чему је нелегална добит више од 3 милијарде долара. Кријумчарење мигрантима је посебно изражено из Латинске Америке у Сјеверну Америку и из Африке у Европу, при чему је криминална добит виша од 6,5 милијарди долара. Нелегална трговина и кријумчарење дрога су и даље најдинамичнија криминална подручја, која годишње доносе више од 105 милијарди долара само од нелегане трговине кокаином и хероином. Годишње се нелегално тргује са више од 60.000 комада разног ватреног оружја, а нелегална добит износи више од 55 милиона долара. Транснационални еколошки криминалитет представља посебан проблем

Фасцинираност организованим криминалитетом није нова, а историјска конотација овог феномена датира из средњег вијека. Наиме, још у XVI вијеку забиљежене су криминалне активности енглеског поморца Френсиса Дрејка које су имале елементе данашњег организованог криминала² (Ћирић, 2011). Слично, и у XVIII вијеку дјелатност једне банде у Енглеској, која је криминалну активност обављала као бизнис, са међународним везама и под заштитом највише власти, добила је експлицитни назив “организовани криминалитет”³ (Игњатовић, Шкулић, 2012). Од XIX вијека појављују се организоване криминалне групе које дјелују на Сицилији, а од којих потиче и употреба термина “мафија” (Dickie, 2004, Albin, 1971, Gambetta, 1993, Smith, 2003). Мафија се појавила у раном XIX вијеку, када је држава Бурбон покушала да сузбије моћ традиционалне аристократије земљопоседника и охрабри еманципацију сељака (феудална права и привилегије су укинуте законом, а сељацима је понуђено да обрађују

који је нарочито изражен у нелегалној трговини дивљим животињама, која доноси годишње више од 75 милиона долара добити, док нелегалне активности у области трговине дрветом доносе више од 6 милијарди долара годишње. Кријумчарење фалсификованом робом је нарочито изражен проблем, при чему је штета од овог криминалног феномена приближно 10 милијарди долара годишње. Високотехнолошки криминалитет у области крађе идентитета погађа више од 1,5 милиона људи годишње, а штета износи више од милијарду долара, док се дјечијом порнографијом генерише 50.000 нових фотографија сваке године, а добит се мјери са 250 милиона долара годишње. Проблем сомалских пирата је такође постао међународни проблем, а добит од ове нелегалне активности је приближно 100 милиона долара годишње. (UNDOC, 2010a).

- 2 Френсис Дрејк је био енглески поморац, контраадмирал, али исто тако и гусар и трговац робљем. Иако је гусарство (пиратерија) у то вријеме било једно од најтежих кривичних дјела за које је била прописана врло строга казна, Дрејк је имао специјалну дозволу Краљице Елизабете I за бављење ово врстом криминала. Наиме, Британци су сматрали да тиме могу ослабити шпанску армаду, па је само једном приликом Дрејк опљачкао читав товар злата и сребра, што је користило читавој британској империји, јер је покрило њене трошкове у наредних седам година (Chambliss, 1989. Цитирано према Ћирић, 2011). Осим тога, Дрејк се бавио и трговином робљем, те је тако око 1563. године и касније у неколико наврата нападао подручја Западне Африке и по локалним афричким селима заробљавао становништво, које је касније присилно транспортовао у Енглеску (Ћирић, 2011).
- 3 У том периоду дјелатност једне банде крадљиваца на чијем се челу налазио Џонатан Вилд, показала је неке специфичности у односу на дотадашњу дјелатност криминалних банди: Вилдови људи су прво крали ствари, да би их “газда” касније “проналазио” и враћао власницима уз велику накнаду. У противном, продавао их је преко своје мреже не само у Енглеској, него и у Француској, Холандији и Белгији. Вилд је имао заштиту тадашњег енглеског краља Џорџа I, и тек када је овај умро, оптужен је и објешен 24. маја 1725. године (Schmallegger, 1996. Цитирано према Игњатовић, Шкулић, 2012).

земљу која је постала тржишна) (Blok, 1996)⁴. Ова ситуација је довела до потребе за људима који могу да провјеравају да ли је земљопосједник добио адекватну годишњу ренту за своју земљу, и обезбиједи заштиту за земљопосједнике, јер влада то није могла да гарантује. Као резултат тога појавио се посредник назван "gambellotto" или "мафијаш", који је обезбјеђивао заштиту земљопосједника, осигуравајући, употребом насиља, изнуђивања и пријетњи, да сељаци плаћају ренту (која је врло често била скоро немогућа) за коришћење земљишта⁵ (Albini, 1971). У XX вијеку организовани криминалитет је доживио експанзију, прије свега "селећи" се у сјеверну Америку⁶, када су и успостављени облици организованог криминалитета какви се испољавају и данас. У почетку се криминална дјелатност углавном одвијала у виду изнуде и рекета, са веома озбиљном и застрашујућом пријетњом, да би постепено прерасла у све организованију криминалну дјелатност. Тако је организовани криминалитет у Америци 30-тих година прошлог вијека постао синоним за криминалну дјелатност мафијашког типа⁷, која се

- 4 Ова такозвана антифеудална политика искључила је тензије између централне владе и земљопосједника, који су тражили да задрже контролу и над земљом и сељацима ... "мафијаша су регрутовани из редова сељаштва да обезбеде велике власнике земље, као и да се супротставе утицају државе и непокорених сељака, посебно у унутрашњости острва, где држава Бурбон није успела да монополизује кориштење физичке снаге. Чак и после уједињења Италије држава није успела да монополизује употребу физичке силе на великим подручјима западне Сицилије ... Мафија' је рођена на бази тензија између централне владе и локалних земљопосједника, с једне стране, и сељака на другој страни (Blok, 1996: 10–11)".
- 5 Овакав систем заштите није био централизован и организован, већ више систем односа "заштитник-клијент", који се провлачи кроз легитимне и нелегитимне сегменте сицилијанског друштва. "Мафиозо" није ранг или позиција у оквиру тајне организације, већ представља једну врсту позиције унутар односа заштитник-клијент самог сицилијанског друштва (Albini, 1971).
- 6 Наиме, крајем XIX и почетком XX вијека услиједили су велики емиграциони таласи, најчешће економских емиграната и авантуриста, који су се насељавали у Америци. Међу њима био их је велики број из Италије, и то највише са Сицилије. Управо са том великом емиграцијом људи у Америку је ушла и италијанска односно "сицилијанска мафија" чиме је проширила своју криминалну дјелатност и започела да ради као тајна криминална организација међу италијанским емигрантима, стално ширећи поље своје криминалне дјелатности (Critchley, 2009).
- 7 Период прохибиције (од 1920. до 1930. године) обиљежио је развој организованих криминалних синдиката, који су пратили многобројни гангстерски улични обрачуни широм Америке. У том периоду познат је постао Ал Капоне, који се посебно истицао својом бруталношћу. Септембра 1931. године Лаки Лучано започиње дјелатност Ла Коза Ностре као бизнис, при чему се оријентитише према традиционалним криминалним дјелатностима (нпр. проституција, коцкање, изнуде). Лучано оснива "Национално веће директора" – Комисију, са седиштем у Њујорку. Комисија је обележена многим убиствима. Значају улогу у оснивању Комисије имао је и Мајер Ленски, амерички гангстер који је заједно са Лучаном развијао и управљао Комисијом.

наредних година и деценија несметано развијала у најдоминантнију криминалну организацију у Сједињеним Америчким Државама.

Организовани криминалитет и данас представља не само криминални феномен, већ и својеврстан јавни ресурс. Посебно је доминантна његова медијска експлоатација, али није ништа мања ни политичка конотација овог феномена (Шикман, 2013). Популаризација организованог криминалитета прво се манифестовала у Сједињеним Америчким Државама⁸, али се врло брзо проширила у државе у развоју, укључујући и наш простор. Код нас је она испољена у посљедњих неколико година, што се огледа у масовнијој употреби термина "мафија" за означавање криминалних дјелатности различитог карактера (друмска мафија, фармакомафија, аутомафија итд.)⁹. Такође, о судским предметима организованог криминалитета се често информише јавност, што свакако чини грађане још заинтересованијим за такве случајеве. Исто тако, политички субјекти често користи појам организованог криминалитета, наравно у зависности од контекста у којем дјелују¹⁰. Поред наведеног, организовани криминалитет је и предмет научног проучавања, а често се организују и научностручне конференције, округли столови и други догађаји који су праћени јавношћу. Све наведено утиче на стварање перцепције о организованом криминалитету, која неријетко обилује предрасудама, стереотипима и тенденциозним ставовима.

8 Само је роман Марија Пуза "Кум", објављен 1969. године, посвећен америчкој мафији, штампан у више од 15 милиона примјерака, а истоимени филм, снимљен 1972. године, зарадио преко 200 милиона долара. Деведесетих година, па и данас, нарочито је била популарна телевизијска серија Сопраноси, која описује измишљену италијанском-америчку организовану криминалну групу (фамилију) у Њу Џерсију (Albanese, 2004). Треба напоменути да су популаризацији култа америчке мафије допринијели и штампани медији, коју су "страственим" праћењем суђења члановима организоване криминалне групе додатно распламсавали машту људи (нпр. суђења Џону Готију била су више од обичних суђења, а он сам је имао статус суперзвјезде). Тако су Вито Корлеоне, Џон Готи и Тони Сопрано постали синоними америчке мафије.

9 "Ухапшени чланови друмске мафије", "Аутомафија хара већим градовима", "Фармакомафија не да вакцине", "Спортска мафија вара академски", итд., само су неки од наслова који се могу свакодневно прочитати у средствима информисања код нас. Поред наведеног, многобројне су документарне емисије које обрађују тему организованог криминалитета, што додатно мистификује његову садржину.

10 Уобичајено је да се организовани криминалитет представља као пријетња економском развоју, безбједности и другим интересима земље, те се у том контексту дефинише као приоритет супротстављање организованом криминалитету. Међутим, нису ријетки ни случајеви да опозиционе политичке структуре у свом политичком дјеловању користе термин организовани криминалитет, мафија и слично. Ако се узме у обзир колики утицај политичке структуре имају на грађане, јасно је да се њиховим перципирањем додатно отежава разумијевање организованог криминалитета.

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ КАО ЗЛОЧИН

Организовани криминалитет је криминални феномен који карактеришу његова етиолошка, феноменолошка и виктимолошка димензија. Без обзира што се ради о израженој негативној друштвеној појави, у науци, али и пракси присутни су проблеми различитог схватања организованог криминалитета, првенствено његовог појмовног одређења. Из анализе схватања организованог криминалитета, односно његовог појмовног одређења, уочљиво је да се ти проблеми односе на различите теоријске приступе у одређењу организованог криминалитета, различита схватања организованог криминалитета, терминолошке проблеме организованог криминалитета и различито друштвено-економско и политичко уређење одређене земље. Дуго су два става била доминантна у дефинисању организованог криминалитета: први, који као одређујући елемент организованог криминалитета наводи спрегу криминалне организације са органима за примјену закона, односно државом, и други, који сматрају да за постојање организованог криминалитета није потребно да постоји одређена веза између криминалне организације и државе и њених организација, већ је довољно постојање криминалне организације која, у циљу стицања противправне имовинске користи и богаћења, врши разне облике криминалне дјелатности (Бошковић, 2004). Наравно, ту су и схватања која критикују претходна два приступа, наводећи да је без основа везивати ову врсту криминалитета искључиво за остваривање профита или везу са државом, при чему се организовани криминалитет, у области општег права, најчешће испољава у облику саучесништва у организовању криминалних удружења ради вршења различитих криминалних дјелатности (трговина дрогом, оружјем, муницијом, возилима, људима и дијеловима људског тијела, прављење и растурање фалисификованог новца, корупција, итд.) (Кривокапић, 2005). Исто тако, умјесто да се размишља о односу организованог криминалитета, с једне стране, и државе и друштва, с друге, може се констатовати да је организовани криминалитет обликован и под утицајем друштвених, економских и политичких стања у друштву у којем оперативно дјелује (Lampre, 2001). Поред ових, региструју се и други приступи у одређивању појма организованог криминалитета, као што су приступ са крајње спецификованим оквиром, приступ са елементима таксативног набрајања конкретних криминалних активности, приступ таксативног набрајања деликата које извршава криминална организација, приступ увођења кривичних забрана и усавршених санкција, итд. Поред тога, идеја о организованом криминалитету као јасно дефинисаном појму може бити погрешна. Данас се све више говори о неким карактеристикама

организованог криминалитета, при чему се сматра да су то првенствено неки облици тешког криминалитета (Levi, 2002). Међутим, сва наведена схватања организованог криминалитета, али и други приступи, више су теоријског и методолошког карактера, док се аутори суштински слажу у констатацији да се ради о израженом облику криминалитета који карактерише постојање криминалне организације и вршење најтежих кривичних дјела, али и у констатацији да се организовани криминалитет не испољава у свим државама у истом облику и на исти начин.

Садашње проучавање организованог криминалитета произилази из два доминантна схватања организованог криминалитета (теорија организације и теорија дјелатности), одакле произилазе и основне дефиниције организованог криминалитета (Albanese, Das, Verma, 2003). Према првом схватању, при дефинисању организованог криминалитета примарни елемент је криминална организација, односно структура криминалне групе, док су криминалне активности секундарни елементи. По другом схватању, за постојање организованог криминалитета опредељујућа је врста криминалне активности коју предузима криминална група. Уколико се сагледају ови приступи, јасно је да су ово повезани концепти, при чему је битна разлика у томе што је теорија дјелатности шира, јер обухвата и оне појединце који се повезују у мреже ради вршења криминалних активности. Атрибут „транснационални“ може се додати како би се посебно нагласио међународни елемент, тј. како било наглашено то да организоване криминалне групе укључене у организовани криминалитет дјелују изван граница националних држава, при чему се међусобно повезују и стварају криминалне мреже.

Анализа кривичних дјела организованог криминалитета омогућава да се идентификују слиједеће четири битне (основне) карактеристике организованог криминалитета: прва, постојање криминалне организације; друга, организована криминална активност; трећа, стицање и увећање профита, монопола и моћи, и четврта, остваривање утицаја на државне органе, појединце и друге субјекте социјалне контроле (Шикман, 2011). Постојање криминалне организације¹¹ као субјекта организованог криминалитета и независног и динамичног ентитета, само по себи, има мноштво карактеристика, а представља одређени вид друштвене структуре (Albini, 1971). Криминалне организације могу се схватити као групе људи¹², узајамно повезане

11 Према процјенама SOCTA, на подручју Европске уније дјелује око 3.600 међународних организованих криминалних група, које су укључене у вршење низа кривичних дјела. Више од 30% активних група у Европској унији су криминалне групе које су укључене у више од једне области криминала. Скоро половина од ових криминалних група повезана је са трговином дрогом (SOCTA, 2013).

12 Величина криминалне групе зависи од врсте криминалне активности и њене структуре. Мале групе имају тенденцију да су више укључене у финансијске и привредне деликте, имовинска кривична дјела и фалсификовање добара, а веће

и по одређеном систему тајно организоване, које дјелују према унапријед постављеним криминалним или другим циљевима, а одликују их одређена правила унутрашње организације, солидарност и анонимност чланства, што заједно чини структуру криминалне организације. Криминалне групе су организоване у различитим облицима, при чему су доминантна два модела: организоване криминалне групе с вертикалном структуром, које карактерише постојање класичне хијерархије и нижих нивоа организације и организоване криминалне групе са хоризонталном структуром. То су криминалне групе које функционишу као криминалне мреже са ћелијском структуром, које карактерише флексибилност веза унутар чланова организације. Значајан је тренд преласка са строго хијерархијских (тзв. бирократских) криминалних организација ка криминалним групама са развијеном криминалном структуром кроз криминалне мреже, од којих су неке чак и стабилније од хијерархијских криминалних организација. Криминалне мреже су лабаве и дјелују флуидно, што отежава препознавање организованог криминалитета и његово спречавање, будући да се врло брзо стварају нове криминалне мреже¹³. Поред ова два модела постоје и други облици организовања криминалних организација, који варирају с обзиром на то да њихове типичне карактеристике нису нужно међусобно искључене. Наиме, бројни су фактори који утичу на структуру и понашање криминалних група, као што су демографски

групе су често активне у крујумчарењу и трговини људима, илегалним миграцијама и нелегалној трговини дрогом. Анализа националности чланова криминалних група показује да су криминалне групе све више интернационалне, тј. да су њихови чланови из више земаља, што упућује на значајан ниво транснационалног карактера криминалних активности.

13 Чини се да ова традиционална подјела криминалних организација на хијерархијски устројене криминалне организације и криминалне мреже полако нестаје, с обзиром на то да криминалне мреже постају све доминантнији тип криминалног организовања, у односу на ранији период када су то били хијерархијски организоване криминалне групе. Тако је још 2001. године Европска комисија потврдила да традиционалне хијерархијске структуре све више замјењују лабаве криминалне мреже (Commission of the European Communities, 2001). Уједињене нације су 2004. године утврдиле да организовани криминалитет све више функционише кроз флуидне мреже, него хијерархијске, више формалне организације. Овај облик криминалног организовања и дјеловања пружа криминалним групама флексибилност, лакше повезивање са другим групама, теже откривање, дуже постојање, итд. (Report, 2004). Европол је у Процјени пријетње организованим криминалом 2013. године закључио да организоване криминалне групе постају све више хетерогене, организоване у криминалне мреже, а мање у класичне пирамидалне структуре, при чему више од 40% криминалних група припадају "мрежном" типу организовања, што ранијих година није био случај (SOCTA, 2013).

фактори (државе и националности); подручје криминалне активности; величина групе и чланства; услови за вршење криминалних активности; *модус операнди* криминалних група; и транснационална димензија њихових криминалних активности (SOCTA, 2013). Заправо, данас организовани криминалитет зависи од тржишта, а мање од саме криминалне групе, с обзиром на то да је тржиште оно које условљава криминалну активност. Тако, уколико се елиминише организована криминална група укључена у нелегалну активност, она ће једноставно бити настављена јер тржиште и подстицаји (профит) остају недирнути. Дакле, стратегије усмјерене на криминалне групе неће зауставити нелегалне активности, уколико питање и динамика тржишта остају неријешени (UNDOC, 2010a). Ови налази упућују на закључак да ће у наредном периоду фокус супротстављања транснационалном организованом криминалитету више бити усмјерен према криминалним активностима, а мање према самим криминалним групама.

Организовано криминално дјеловање криминалне организације подразумева организовано, планско и систематско вршење кривичних дјела која имају обиљежја организованог криминалитета. Вршење кривичних дјела од стране криминалних организација је, заправо, посљедица оснивања криминалних организација, с обзиром на то да су оне основане ради вршења кривичних дјела, јер уколико се у оквиру криминалне организације не врше кривична дјела, онда она и нема криминални карактер, мада може да буде нелегална. У том контексту организовани криминалитет дјелује као дуготрајни подухват који се рационално обавља ради стварања профита, те се огледа у "распону" различитих криминалних активности које теже оним добрима и услугама за којима је потражња велика, али су нелегалног карактера (Albanese, 2004).

Програмска платформа организованог криминалитета је претежно усмјерена на остваривање профита, економског монопола и економске моћи, уз минималне ризике, као и накнадну легализацију стеченог профита, монопола и моћи¹⁴. Остваривање профита представља полазни циљ криминалне организације, који касније прераста у увећавање тог профита. Из тог разлога поједини аутори организовани криминалитет описују као "злочиначка предузећа", избјегавајући термин организовани криминалитет (Dupe, 1996).

14 У 2009. години процијењено је да је организовани криминалитет генерисао 2,1 трилион долара, што је износ који је једнак износу од 1,5% глобалног БДП-а. То је износ који је шест пута већи од званичне развојне помоћи за наведену годину и еквивалентан је износу од скоро 7% свјетског извоза робе (UNDOC, 2010b).

Постепено, с овим циљем, криминална организације стиче и потребни економски монопол, што надаље представља полазну основу за стицање економске моћи. Монопол може бити усмјерен ка одређеној територији (држава, регија, град или дио града) или ка одређеној врсти криминалне, али и некриминалне дјелатности (Симоновић, 2004). На крају, битна карактеристика организованог криминалитета јесте утицај на органе јавне власти, али и јавности у цјелини. Заступљени су различити модалитети утицаја на државне органе, појединце и друге субјекте социјалне контроле, који се могу кретати од корупције, па до примјене насиља.

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Као што смо навели, организованом криминалитету као криминалном феномену (злочину), кривичним инкриминацијама је потребно дати правну садржину (норму). Поред тога, потребно је ускладити садржај националних инкриминација са међународним документима, ратификацијом од стране држава чланица. У том контексту можемо посматрати и инкриминације организованог криминалитета у кривичном законодавству Републике Српске. У Републици Српској ове норме су релативно новијег датума. Тако су у Кривичном закону Републике Српске од 2003. године прописане, како опште (појам групе људи, организоване криминалне групе и злочиначке организације), тако и посебне норме (кривично дјело Организовани криминал) које се односе на организовани криминалитет (Кривични закон Републике Српске, 2003). У наредним годинама овај правни оквир више пута се мијењао, при чему се најважнија измјена односила на прописивање 2006. године допунама Кривичног закона кривичног дјела Организованог криминала. Кривични закон Републике Српске дефинише организовану криминалну групу као групу од најмање три лица формирана ради вршења кривичних дјела за која се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна (члан 147. став 12). "Злочиначка организација" је удружење од најмање три лица чији чланови су се удружили ради вршења кривичних дјела. Дјеловање злочиначке организације вишег степена усмјерено је и према остваривању и задржавању надзора над појединим привредним или другим дјелатностима, при чему се она користи застрашивањем или насиљем ради утицаја на друга лица да јој приступе или јој се повинују. Злочиначку организацију одликује висок степен повезаности чланова, унутрашња организација на основу односа хијерархије и дисциплине, те подјеле рада. Дакле, злочиначка организација, као виши степен криминалног организовања, основ је појма

организованог криминала (члан 147. став 13). Без упуштања у детаљну анализу разлика овог појма, јасно је да је КЗ РС дефинишући злочиначку организацију поставио основе појма организованог криминалитета, односно дефинисао основне критеријуме одређења организованог криминалитета, као што су: 1) удруживање најмање три лица, 2) у циљу вршења кривичних дјела, 3) остваривање и задржавање надзора над појединим привредним или другим дјелатностима, 4) остваривање утицаја на друга лица да приступе злочиначкој организацији путем застрашивања или насиља, 5) висок степен повезаности чланова организације, 6) унутрашња организација заснована на хијерархији, дисциплини и подјели рада. При томе је значајно нагласити да иако нека дјела чине искључиво "организоване групе", и остала "класична" кривична дјела могу бити укључена у "организовани криминалитет", тако да врста извршеног дјела не може бити искључиво обиљежје ове врсте криминалитета. Међутим, за разлику од Кривичног закона БиХ, Кривични закон Републике Српске није посветио посебну главу кривичним дјелима којима се формира криминална организација или припрема вршење кривичних дјела која имају обиљежја организованог криминалитета, већ је одређене инкриминације које се могу односити на формирање криминалне организације предвидио у глави тридесет – Кривична дјела против јавног реда и мира. Организовани криминал (чл. 383а.) – постоји ако неко учини кривично дјело прописано Кривичним законом Републике Српске, као припадник злочиначког удружења¹⁵, ако за поједино кривично дјело није предвиђена тежа казна, чини кривично дјело организованог криминала (став 1). Тежи облик кривичног дјела постоји ако неко као припадник злочиначког удружења учини кривично дјело прописано Кривичним законом Републике Српске, за које се може изрећи казна затвора три године или тежа казна, ако за поједино дјело није прописана тежа казна. (став 2). Посебне инкриминације предвиђене су за организатора злочиначког удружења или учиниоца који било како руководи злочиначким удружењем које заједничким дјеловањем учини или покуша кривично дјело прописано Кривичним законом Републике Српске, тако што ће се казнити затвором најмање десет година или дуготрајним затвором (став 3). За чланове злочиначког удружења које заједничким дјеловањем учини или покуша кривично дјело прописано

15 Кривично дјело "злочиначко удружење" (члан 383. КЗ РС) постоји када неко организује удружење које има за циљ вршење кривичних дјела за која се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна, или је у припадништву таквом злочиначком удружењу. Злочиначко удружење испољава се у два облика: први, тежи облик, састоји се у организовању удружења и други, лакши облик, у приступању организованом удружењу ради вршења кривичних дјела за која се може изрећи казна затвора три године или тежа казна. Злочиначко удружење треба да има за циљ вршење кривичних дјела која нису конкретно одређена по својим основним обиљежјима.

Кривичним законом Републике Српске, ако за поједино кривично дјело није прописана тежа казна, предвиђено је кажњавање затвором најмање једну годину (став 4). Такође, наведеним чланом предвиђено је да се припадник злочиначког удружења који открије злочиначко удружење, може ослободити казне (став 5).

Ипак, уочљиво је да и даље постоје одређене непрецизности, нејасноће и пропусти када је ријеч о нормирању одредаба о организованом криминалитету. Поред тога, наведене норме нису у потпуности ни усклађене са Конвенцијом Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета из 2000. године, као ни са Оквирном одлуком Европске уније о борби против организованог криминалитета из 2008. године, што свакако није прихватљиво узимајући у обзир тежину и друштвену опасност организованог криминалитета, као и друге импликације које са собом носе неадекватне кривичноправне инкриминације¹⁶. Наиме, у Кривичном закону Републике Српске, иако је дефинисан појам организоване криминалне групе¹⁷, обиљежје кривичног дјела организовани криминал чини злочиначко удружење, као форма вишег степена криминалног организовања. Наведена инкриминација нема смисла нити логике, тим прије што егзистира појам организована криминална група, те би сасвим логично било да овај појам конституише кривично дјело организовани криминал. Поред тога, истим кривичним законом непотребно је дефинисано неколико појмова који се тичу учешћа више лица у извршењу кривичног дјела (више лица, скупина, група људи, организована криминална група, злочиначка организација), што ствара потешкоће код коришћења наведених појмова. Такође, у Кривичном закону Републике Српске, кривично дјело организовани криминал и даље је класификовано у групу кривичних дјела против јавног реда и мира, што свакако не одговара ни групном објекту заштите, нити степену опасности организованог криминалитета (Шикман, 2014).

16 Поред тога, евидентно је да долази до експанзије кривичног права која се огледа у проширавању услова за примјену посебних истражних радњи, прописивању нових инкриминација, сужавању процесних права окривљених, одступању од основних начела кривичног права која дуго нису довођена у питање, при чему се кривично право све више користи као једино средство или *prima ratio*, а не *ultima ratio* (Стојановић, Коларић, 2010).

17 Сматрамо да је појам организована криминална група прихватљивији од појма група за организовани криминал. Иако се ради о језичком или терминолошком тумачењу, те се може сматрати да су наведени појмови идентични, први појам би више одговарао преводу Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, који на енглеском гласи: "Organized criminal group" (Шикман, 2014).

ЗАКЉУЧАК

На основу наведене кратке анализе можемо дати дјелимичан одговор на наслов овог рада: злочин насупрот норми. Логично би било да злочин, као људско понашање, буде обухваћен правном нормом за чије кршење може бити изречена одговарајућа казна. Предуслов наведеном би било објективно сагледавање и познавање појаве, како би се општим и посебним кривичним законодавством могло адекватно одговорити. У томе и јесте основни проблем када се говори о организованом криминалитету. Наиме, знање о организованом криминалитету, па и у стручним круговима, јесте недовољно, стереотипно, чак и оптерећено одређеним предрасудама. Овом проблему се приступа поприлично једноставно, олаким прихватањем одређених ставова о организованом криминалитету (прије свега ставове опште јавности), не упуштајући се у објективно истраживање овог криминалног феномена, а тек његовог довођења у контекст нашег друштвено-економског и политичког уређења. Чини се да је општем утиску о организованом криминалитету подлегао и сам законодавац. Стиче се утисак је законодавац "реда ради" увео одредбе о организованом криминалитету, које су и 12 година након увођења нејасне и непрецизно одређене, али и неусклађене са међународним стандардима у овој области.

Собзиром на наведено, неопходне су двије ствари: *прво*, разумијевање организованог криминалитета и његово довођење у контекст наше друштвено-економске и политичке ситуације и *друго*, јасније и прецизније дефинисање норми којима се инкриминише организовани криминалитет, као и њихово усклађивање са међународним прихваћеним стандардима и обавезама у овој области. Дакле, потребно је створити објективну слику о организованом криминалитету, сагледати његову структуру, промјене у тој структури, као и типологију испољавања. Наравно да је неопходно истражити и услове и узроке који погодују настанку и развоју организованог криминалитета. Све то је потребно довести у везу са нашим друштвено-економским и политичким контекстом, како би се добила што јаснија перцепција организованог криминалитета код нас. Упоредо с наведеним, потребно је отклонити уочене недостатке у инкриминисању организованог криминалитета, што ће свакако дати снажан допринос укупном кривичноправном третирању ове проблематике.

ЛИТЕРАТУРА

Albanese, J. (2004). *Organized Crime*, Foruth Ed. Cincinnati: Anderson Publishing Co.

- Albanese, J., Das, D., Verma, A. (2003). *Organized Crime – World Perspectives*. New Jersey: Prentice Hall.
- Albini, J. (1971). *The American Mafia: Genesis of a Legend*. New York: Irvingation.
- Blok, A. (1996). *The Mafia of a Sicilian Village, 1860–1960*. Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Бошковић, М. (2004). *Организовани криминалитет и корупција*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Gambetta, D. (1993). *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*. London. Harvard University Press.
- Dickie, J. (2004). *Cosa Nostra. A history of the Sicilian Mafia*, Coronet: London.
- Duynе, v. P. (1996). Definitons of Organized Crime from other countires, The Netherlands, 1996, pp 53: In: *Organized Crime Research*, (www.organized-crime.de/OCDEF1.htm).
- Игњатовић, Ђ., Шкулић, М. (2012). *Организовани криминалитет*. Београд: Правни факултет Унивезитета у Београду.
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13.
- Кривокапић, В. (2005). Криминално организовање, тероризам и мере супротстављања, *Зборник радова “Организовани криминалитет – стање и мере заштите”*, Полицијска академија, Београд.
- Lampe, K. (2001). Not a Process of Enlightenment: The Conceptual History of Organized Crime in Germany and the United States of America. *Forum on Crime and Society* 1 (2).
- Levi, M. (2002). The Organization of Serious Crime. In: Maguire et al, 878–913. *The Oxford Handbook of Cirminology*. Oxford.
- Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change. (2004). *A more secure world: our shared responsibility*, Attached to Note by the Secretary-General, A/59/565, 2 December, para. 170.
- СОСТА. (2013). *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment*. Hague: European Police Office (dostupno putem interneta <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/socta2013.pdf>, pristupljeno 22.01.2014)
- Стојановић, З., Коларић, Д. (2010). *Кривичноправно реаговање на тешке облике криминалитета*. Београд: Едиција Crimen.
- Симоновић, Б. (2004). *Криминалистика*. Правни факултет у Крагујевцу. Београд.
- Smith, D.J. (2003). *Mafia – The Complet History of a Criminal Word*, Arcturus Publishing Limited.
- UNDOC. (2010a). *The Globalization Of Crime – A Transnational Organized Crime Threat Assessment*. Wien: United Nations Office on Drugs and Crime. (dostupno putem internet http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOCTA_Report_2010_low_res.pdf, pristupljeno 16.02.2014.)

- UNDOC. (2010b). *Transnational Organized Crime – The Globalized Illegal Economy*. Wien: United Nations Office on Drugs and Crime (dostupno putem internet <https://www.unodc.org/toc/en/crimes/organized-crime.html>, pristupljeno 16.02.2014.).
- United Nations Convention against Transnational Organized Crime, adopted by the General Assembly of the United Nations on 15 November 2000 (http://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf)
- Commission of the European Communities. (2001). *Towards a European strategy for preventing organised crime: Joint report from Commission Services and Europol*. Brussels: European Commission.
- Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:300:0042:0045:EN:PDF>, 15. Novembar 2014.
- Critchley, D. (2009) *The Origin of Organized Crime in America: The New York City Mafia, 1891–1931*, New York, London: Routledge.
- Ђирић, Ј. (2011). Од Дрејка до Тачија – кратка историја државног организованог криминала. *Кривично законодавство и превенција криминалитета*. Београд: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, 157–168.
- Шикман, М. (2014). Нужност унапређења појединих кривичноправних одредаба у супротстављању организованом криминалитету. *Безбједност, полиција, грађани, бр. 3–4/14*, (5–24)
- Шикман, М. (2013). Разумијевање организованог криминалитета, *Супротстављање организованом криминалу (правни оквир, међународни стандарди и процедуре)*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 347–362.
- Шикман, М. (2011). *Организовани криминалитет*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.

ORGANIZED CRIME: CRIME VS NORMA

Ass. prof. Mile Šikman, PhD*

Abstract: Nowadays organized crime has become a “popular” topic equally exploited by journalists, politicians, scientists, but also practitioners (judges, prosecutors, police officers). While some of them “expose” “mafia” and criminal activities in sensationalistic manner, the others “swear” to “fight” that “social plague”, while third uncritically accept one or the other point of view and try to “explain” this phenomenon. It is therefore not surprising to have controversies and intrigues accompanying this phenomenon, and even trivial and simplistic points of view of this socially-dangerous, criminal phenomenon. In fact, the absence of objective scientific approach affects our “knowledge” of organized crime, which ranges from the usual myth and stereotype to exaggeration and excess. Such approach certainly causes (lack of) understanding of organized crime, its etiological and phenomenological dimension, which is directly linked to the classification of such behavior as a criminal offense. This means that the criminal-justice response to organized crime can be seen as conditioned by the understanding of this phenomenon, since it is the only way to define the legal content of this phenomenon. The best example is that the identification of behavior considered to be organized crime is still vague, imprecise, uncoordinated, tautologically determined, which makes it difficult to fight this criminal phenomenon. So, on one hand we have the “mass” use of the term organized crime (organized crime, mafia, underworld), while on the other hand, we have a lack of objective knowledge and clear, precise, harmonized norms. In order to avoid these problems, it is necessary to understand organized crime as a crime in legal terms (violation of norms of criminal law), and to define it in such a way that will enable the correct application to specific cases.

Keywords: **organized** crime, crime, criminal law, criminal offence.

* *Police College, University of Banja Luka; email: nacelink@education.muprs.org.*